

Školní pedagogika

Téma 1: Filosofie výchovy („velká“ a „malá“)

inspirace pro zpracování tématu

Obsah prezentace

- Vymezení tématu: **Filosofie výchovy**
- Ústřední myšlenka: - vztah „velké“ a „malé“
- příklady (ke zpracování v „základním“ rozsahu)
- Další inspirace pro rozpracování (ke zpracování v „rozšířeném“ rozsahu)
- Závěr: pointa
- Studijní literatura

Filosofie výchovy

- je samostatný obor na pomezí filosofie a pedagogiky.
- je asi nejstarší pedagogickou disciplínou (má nejdelší tradici).
- si klade ty nejobecnější otázky nad vzděláváním.
- se zabývá smyslem vzdělávání jednotlivce a ve společnosti.
- má (podle prof. R. Palouše) tři ohniska zájmu:
 - Komplexní nazírání na svět výchovy
 - Metodologické otázky zkoumání výchovných jevů, meze lidského poznání a jeho předávání
 - Etické otázky výchovy, hodnoty ve výchově, cíle a povaha výchovy.

Abychom dobře rozuměli této „velké“ filosofii výchovy, měli bychom

- se orientovat v historickém vývoji přemýšlení o vzdělávání od starověku přes středověk k novověku.
- se vyznat v názorech myslitelů, kteří se vzdělávání věnovali Platón, Akvinský, Komenský, Herbart, Dewey a mnoho dalších.
- být schopni s oporou o jejich názory argumentovat pro různé aplikace ve vzdělávání a proti nim.

Vedle toho ale má každý z nás svou „malou“, osobní filosofii výchovy,

- která je souhrnem našeho vědění, přesvědčení a našich zkušeností.
- kterou si po celý život kultivujeme, zpřesňujeme, rozvíjíme apod.
- která bezprostředně ovlivňuje naše (učitelské) myšlení a jednání.

Svou vlastní „malou“, osobní filosofii výchovy je vzrušující rozvíjet při seznamování se „velkou“ filosofií výchovy uloženou v literatuře:

Dva příklady (na následujících stránkách):

- I. – Výchovné antinomie Eugena Finka
- II. – Filosofie výchovy Jana Patočky

I.

Výchovné antinomie Eugena Finka

Výchovné antinomie jsou obecnými otázkami, na něž neexistuje jednoznačná odpověď. Jsou formulovány v napětí mezi dvěma póly. Každý člověk (učitel) se s nimi vypořádává (vědomě nebo nevědomě) vlastním jedinečným způsobem.

1. Antinomie: Výchova jako pomoc a výchova jako manipulace

Pomáháme výchovou rozvíjet osobnost, nebo ji „znásilňujeme“?

Máme jako vychovatelé právo někomu vnucovat vlastní pojetí života?

2. Antinomie: Moc a bezmoc vychovatele

Bezmoc: Víme, že předat „nepřenositelné“ životní zkušenosti je nemožné.

Moc: Víme, že výchovou lze člověka zcela svést.

3. Antinomie: Hranice a bezhraničnost výchovy (definitivní nehotovost výchovy)

Výchova je neukončený a neukončitelný proces.

Jak mohou vychovávat ti, co jsou sami teprve „na cestě“ k výchování?

I.

Výchovné antinomie Eugena Finka

4. Antinomie: Jedinečnost a obecnost výchovy (jedinečné pole vychovávaného)

Má se vychovávaný vnořit to společné kultury,
nebo má rozvíjet svou neopakovatelnou jedinečnost?

5. Antinomie: Výchova k profesi versus výchova k lidství (odborná kvalifikace versus obecně lidská vzdělanost, materiální versus formální vzdělávání)

Směřuje vzdělávání k odborné kvalifikaci pro profesi (materiální vzdělání),
nebo k rozvoji lidství – výchova dobrého člověka (formální vzdělání)?

6. Antinomie: Meze a možnosti výchovy

Co se v člověku formovat dá? A co je jeho přirozenost?

Existuje v člověku něco natolik setrvalého, že to nejde výchovou proměnit?

II.

Filosofie výchovy Jana Patočky

Filosofie výchovy je především filosofií ... Jestliže je vstupem do filosofie údiv ..., který **divícího se diváka vytrásá ze zaběhnutých stereotypů**, potom jde o událost typu vyvedení (vězně z jeskyně), e-dukace, tedy výchovy. ...

Filozofování je pohyb, jistý proces v nitru člověka, který v podstatě souvisí s **odrazem od naivně přirozené a omezené každodennosti**.

Filosofie je tedy bytostně výchovou právě pro toto vytahování (výchovy německy Er-ziehung) z partikularity k celkovosti. Pro tento závazek *nadhledu* je zároveň a neoddělitelně odpovědností nahlížet z vyššího patra nebo – aby to neznělo nadřazeně – **odjinud, nepředsudečně, z různých stran, otevřeně věci a nikoli uzavřeně do stereotypních valů pohodlného spočívání v automatismech lidského (našeho, mého) vegetování**.

Patočka: Filosofie výchovy
(R. Palouš: Slovo úvodem, s. 5)

II.

Filosofie výchovy Jana Patočky

Přirozený člověk žije v okruhu určitých stabilních, přirozených cílů. Cíle jsou dány životem samým, přirozeným, společenským. Sám se po nich neptá, většinou ani neví, že cíle má a jaké jsou. ...

[Má-li být vychováván,] ... **jistota prvotního přirozeného člověka musí být jistým způsobem otřesena, vyvrácena.** Tenkrát, když se něco děje, člověk pociťuje něco nového, pociťuje zvláštní pohyb, který se v něm děje, všechno nabývá nového smyslu, svět se najednou otvírá v širokých horizontech, v kterých dosud se neobjevoval. Něco takového, skutečné **prolomení každodennosti, tupé normálnosti,** je východiskem vlastního procesu vzdělání, které evropskému lidstvu dává po celou dobu historie smysl.

Jan Patočka: Filosofie výchovy, s. 10

K ukončení předmětu „v základním rozsahu“ je žádoucí např.:

- umět vymežit filozofii výchovy a předmět jejího zájmu
- znát jednotlivé Finkovi antinomie, vědět jaké otázky kladou,
- mít jednu Finkovu antinomii promyšlenou s oporou o vlastní úvahy
- umět shrnout hlavní myšlenku Patočkovy (nebo jiné) filosofie výchovy

K ukončení předmětu „v rozšířeném rozsahu“, tj. ke zkoušce je třeba zahrnout další zdroje a vysvětlit jiné myšlenkové proudy ve filozofii výchovy (např. dle inspirace níže)

Myšlenkové proudy v pedagogice (filosofii výchovy)

Idealismus (Plato, Kant)

- ideje, rozpomínání se, dobro

Realismus (Aristoteles, Rousseau)

- poznávání světa kolem nás

Racionalismus (Descartes)

- rozum jako nástroj poznávání světa

Empirismus (Locke)

- tabula rasa

Pragmatismus (Dewey)

- reakce na herbartismus, praktičnost

a další

Soudobé teorie vzdělávání

(Y. Bertrand: v seznamu literatury)

- Spiritualistické teorie
- Personalistické teorie
- Kognitivně psychologické teorie
- Technologické teorie
- Sociokognitivní teorie
- Sociální teorie
- Akademické teorie

Objevování vlastní profesní filosofie

Témata k seminární diskusi

pro další promýšlení vlastní profesní filosofie:

- Na učitelské profesi je dnes přitažlivé to, že...
- Práce ve škole by byla efektivnější, kdyby...
- Vztahy mezi žáky a učitelem jsou dnes ovlivněny tím, že...
- Jedním z hlavních problémů dnešní školy je to, že...
- Výuka na 1. stupni ZŠ je specifická tím, že...

Hlavní pointu tohoto tématu lze shrnout takto:

Filosofie výchovy můžeme vidět jako disciplínu, která vymezuje vnější hranice pedagogiky, hledá a řeší důležité (ale většinou mnohými aktéry vůbec neřešené) otázky výchovy a vzdělávání. Je vymezena souhrnem myšlenek, které se ke vzdělávání za tisíce let rozvoje lidské kultury nashromáždily.

Vedle toho nezapomínejme, že každý z nás si v sobě nese vlastní filosofii výchovy, která je produktem dosavadní zkušeností a přemýšlení, a zároveň ovlivňuje naše (pedagogické) jednání. Pokud si o sobě myslím, že žádnou nemám nebo že ji mám „normální“, tak nejen málo rozumím té své, ale zřejmě nejsem schopen respektovat osobní profesní filosofii někoho jiného.

Doporučená studijní literatura

Základní

Strouhal, M. (2013). *Teorie výchovy: k vybraným problémům a perspektivám jedné pedagogické disciplíny*. Praha: Grada.

- minimálně k antinomiím strany 37-41, dále dle zájmu

Patočka, J. (1997). *Filosofie výchovy*. Praha: PedF UK.

- nebo dílo jiného „filosofa výchovy“ dle vlastního zájmu

Koťa, J. (2010). Filozofie výchovy. In Průcha, J. (ed.), *Pedagogická encyklopedie* (s. 667–671). Praha: Portál.

- heslo v PEN

Rozšiřující

Palouš, R., & Prázný, A. (2007). Pedagogické založení filosofie u Jana Patočky: K 30. výročí smrti a 100. výročí narození Jana Patočky. *Pedagogika*, 57(2), 108-113.

Palouš, R. (1991). K filosofii výchovy: Východiska fundamentální agogiky. Praha: SPN.

Bertrand, Y. (1998). *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha: Portál.

Walterová, E. (2004). *Úloha školy v rozvoji vzdělanosti*. Brno: Paido. (Díl 1. i 2.)

Klafki, W. (1967). *Studie k teorii vzdělání a didaktice*. Praha: SPN.

- např. studii *Vzdělání a výchova v silovém poli minulosti, přítomnosti a budoucnosti*